

Self-reliance Community economic development model of Ban Kok Daeng,**Nikhom Kham Soi District, Mukdahan Province**Bunja Suwanchailop¹, Rungson Singhalert² and Danwichai saluxsa³

Received	Reviewed	Revised	Accepted
10/06/2563	18/06/2563	25/06/2563	26/06/2563

Abstract

The purposes of this study were 1) to study the status quo, problems, and needs in developing the self-reliance community economy of Ban Kok Daeng, Nikhom Kham Soi District, Mukdahan Province; 2) to establish a guideline in improving the self-reliance community economy of Ban Kok Daeng; and, 3) to carry out a trial and assess the developmental guideline of the self-reliance community economy of Ban Kok Daeng. The research procedures were divided into 3 phases as follows: Phase 1: the researcher studied the status quo, problems, and needs in developing the self-reliance community economy by collecting data from 200 households, using both qualitative and quantitative methods in analyzing data. The collected data were categorized into themes and sub-themes and described the text using qualitative instruments while the quantitative method was used to analyze the frequency, percentage, mean, and standard deviation. Phase 2: the researcher established a guideline to improve the self-reliance community economy of Ban Kok Daeng and brought the developed guideline into a brainstorming session with all stakeholders in a workshop to criticize the guideline and to find the final product of its approach. Phase 3: The guideline was tested in 35 households with a six-month trial period. The outcome finding was then analyzed by using *t*-test (dependent sample) analysis to compare the before-and-after use of the self-reliance community economy developmental guideline at Ban Kok Daeng, Nikhom Kham Soi District, Mukdahan Province.

---

¹ Rajabhat Mahasarakham university., E-mail-rungsonsing@hotmail.com

² Rajabhat Mahasarakham university, E-mail-rungsonsing@hotmail.com

³ Rajabhat Mahasarakham university, E-mail- dr.dan2012@hotmail.com

The results showed that, firstly, there were 200 households or more precisely 592 people, divided into 311 males and 281 females. The main occupation was farmers receiving 23,000 baht/household/year. The problem found were the lack of knowledge in their occupation and support from the government sector, lack of part-time job training from the government, experiencing drought every year, lack of working capital, and the community needed a guideline in living lives according to the sufficiency economy philosophy, which is expense reduction and revenue increase. The community required these activities as follows: field trips to emulate the success from a role model, cultivation of organic vegetables, raising catfishes for sale, raising frogs for sale, raising local chickens, oyster mushroom farming, and raising ducks for sale. Secondly, the activities to improve their quality of life were field trips to emulate the success of a role model, cultivation of organic vegetables, raising catfishes for sale, raising local chickens, and oyster mushroom farming. Lastly, the results of the before-and-after use of the guidelines to develop the self-reliance community economy showed a statistically significant difference at 0.05 level. This can be concluded that the villagers' expense was decreasing.

Keywords: Community Development, Self-reliance community Economy

รูปแบบการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง บ้านกกแดง ตำบลกกแดง อำเภอนิคมน้ำอ้อม จังหวัดมุกดาหาร

บุหงา สุวรรณชัยร⁴, รังสรรค์ สิงห์เลิศ⁵ และแดนวิชัย สารักษา⁶

บทคัดย่อ

การวิจัยในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ ดังนี้ 1) เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหาและความต้องการในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง บ้านกกแดง ตำบลกกแดง อำเภอนิคมน้ำอ้อม จังหวัดมุกดาหาร 2) เพื่อสร้างรูปแบบการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง บ้านกกแดง ตำบลกกแดง อำเภอนิคมน้ำอ้อม จังหวัดมุกดาหาร และ 3) เพื่อทดลองใช้และประเมินผลรูปแบบการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง บ้านกกแดง ตำบลกกแดง อำเภอนิคมน้ำอ้อม จังหวัดมุกดาหาร วิธีการวิจัยแบ่งออกเป็น 3 ระยะ คือ ระยะที่ 1 ศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหาและความต้องการในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง บ้านกกแดง ตำบลกกแดง อำเภอนิคมน้ำอ้อม จังหวัดมุกดาหาร ประชากรมี 200 ครัวเรือน การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ใช้การจัดหมวดหมู่ของเนื้อหา แล้วนำมาสังเคราะห์เป็นประเด็นร่วมหรือประเด็นหลัก และอธิบายเนื้อหา การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ ใช้คอมพิวเตอร์สำเร็จรูป เพื่อหาค่าสถิติบรรยาย ได้แก่ การแจกแจงความถี่ (Frequency) ร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ยเลขคณิต (Mean) ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) ระยะที่ 2 การสร้างรูปแบบการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง บ้านกกแดง ตำบลกกแดง อำเภอนิคมน้ำอ้อม จังหวัดมุกดาหาร ใช้การระดมสมอง (Brain Storming) และการประชุมกลุ่มย่อย (Focus Groups) เพื่อวิพากษ์รูปแบบที่สร้างขึ้นและให้ผู้เชี่ยวชาญประเมินความเหมาะสมของโครงการ หรือกิจกรรมที่จะนำไปเป็นรูปแบบการพัฒนาในการนำไปใช้ทดลองในการวิจัยระยะที่ 3 ต่อไป และระยะที่ 3 การทดลองใช้และประเมินผลรูปแบบการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง บ้านกกแดง ตำบลกกแดง อำเภอนิคมน้ำอ้อม จังหวัดมุกดาหาร กับกลุ่มเป้าหมายที่เข้าร่วมโครงการพัฒนาโดสมครใจ จำนวน 35 ครอบครัวยุติระยะเวลาในการทดลอง 6 เดือน การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณเพื่อเปรียบเทียบรายจ่ายครัวเรือนช่วงก่อน และหลังการใช้รูปแบบการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง ของผู้เข้าร่วมโครงการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองโดยใช้ t -test (Dependent Sample) ผลการวิจัย พบว่า

⁴ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม, E-mail-rungsonsing@hotmail.com

⁵ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม, E-mail- rungsonsing@hotmail.com

⁶ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม, E-mail-dr.dan2012@hotmail.com

1. บ้านกกแดง ตำบลกกแดง อำเภอนิคมน้ำจืด จังหวัดมุกดาหาร มี 200 ครัวเรือน ประชากร 592 คน ชาย 311 คน หญิง 281 คน อาชีพหลักคือ การทำนา รายได้เฉลี่ย 23,000 บาท ต่อครัวเรือนต่อปี ปัญหาที่พบ คือ 1) ขาดความรู้ในการประกอบอาชีพและขาดการสนับสนุนอาชีพ เสริมจากหน่วยงานภาครัฐ 2) ขาดการฝึกอบรมอาชีพเสริม 3) มีภัยแล้งทุกปี ทำให้ขาดน้ำเพื่อทำ การเกษตรในหน้าแล้ง 4) ขาดทุนหมุนเวียน ชุมชนต้องการเรียนรู้แนวทางการดำเนินชีวิตตาม แนวทางเศรษฐกิจพอเพียงลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ โดยมีความต้องการในกิจกรรมเพื่อพัฒนา ดังนี้ 1) การทัศนศึกษาดูงานจากชุมชนต้นแบบ 2) การปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ 3) การเลี้ยงปลาตก 4) การเลี้ยงกบ 5) การเลี้ยงไก่พื้นเมือง 6) การเพาะเห็ดนางฟ้า และ 7) การเลี้ยงเป็ด

2. รูปแบบการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองบ้านกกแดง ตำบลกกแดง อำเภอนิคมน้ำจืด จังหวัดมุกดาหาร พบว่า กิจกรรมที่ชุมชนจะนำไปปฏิบัติเพื่อพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ให้ดีขึ้น ดังนี้ 1) การทัศนศึกษาดูงานจากชุมชนต้นแบบ 2) การปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ 3) การเลี้ยง ปลาตก 4) การเลี้ยงไก่พื้นเมือง 5) การเพาะเห็ดนางฟ้า

3. ผลการทดลองใช้และประเมินผลรูปแบบการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง บ้านกกแดง ตำบลกกแดง อำเภอนิคมน้ำจืด จังหวัดมุกดาหาร พบว่า ก่อนและหลังการดำเนินงานตาม รูปแบบการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง บ้านกกแดง ทำให้มีรายจ่ายครัวเรือนลดลงแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ.05 ซึ่งสรุปได้ว่ารูปแบบการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง บ้าน กกแดง ได้ส่งผลให้ครัวเรือนมีรายจ่ายครัวเรือนลดลง

คำสำคัญ: การพัฒนาชุมชน เศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง

บทนำ

ประเทศไทยประสบปัญหาสภาวะแวดล้อมและบริบทของการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่อาจ ก่อให้เกิดความเสี่ยงทั้งจากภายในและภายนอกประเทศ อาทิ กระแสการเปิดเศรษฐกิจเสรี ความ ทำทายของเทคโนโลยีใหม่ๆ การเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ การเกิดภัยธรรมชาติที่รุนแรง ประกอบกับ สภาวะการณ์ต่าง ๆ ทั้งเศรษฐกิจ สังคม ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมของประเทศในปัจจุบันนี้ยังคง ประสบปัญหาในหลายด้าน เช่น ปัญหาการผลิต ภาพการผลิต ความสามารถในการแข่งขัน คุณภาพ การศึกษา ความเหลื่อมล้ำทางสังคม เป็นต้น ทำให้การพัฒนาในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม แห่งชาติฉบับที่ 12 จำเป็นต้องยึดกรอบแนวคิดและหลักการในการวางแผนที่สำคัญดังนี้ 1) การ น้อมนำและประยุกต์ใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง 2) คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนาอย่าง มีส่วนร่วม 3) การสนับสนุนและส่งเสริมแนวคิดการปฏิรูปประเทศ และ 4) การพัฒนาสู่ความมั่นคง

มั่งคั่ง ยั่งยืน สังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข (Office of the National Economic and Social Development Board, 2016)

จากการวางแผนพัฒนาประเทศที่สำคัญโดยได้น้อมนำและประยุกต์ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาแก้ปัญหาที่กำลังประสบกับสภาวะแวดล้อมและบริบทของการเปลี่ยนแปลงในการหาทางออกให้สังคม เศรษฐกิจชุมชนเพื่อพึ่งพาตนเองถือได้ว่าเป็นแนวทางสำคัญแนวทางหนึ่งที่ได้รับ ความสนใจอย่างจริงจัง ความจริงแล้วแนวคิดและการปฏิบัติชุมชนแบบพึ่งตนเอง มีอยู่ในสังคมไทย นานมาแล้ว แต่ขอบเขตของกิจกรรมทางเศรษฐกิจประเภทนี้ค่อนข้างจำกัดและไม่ค่อยแพร่หลาย นัก ความคิดเรื่องเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองในชนบท ได้กลายเป็นกระแสสังคมในประเทศไทย ภายหลังจากที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทาน พระราชดำรัสเรื่อง “เศรษฐกิจพอเพียง” เมื่อวันที่ 4 ธันวาคม พ.ศ. 2540 เศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองและการพัฒนาที่สมดุลยั่งยืน เป็นแนวคิดสำคัญซึ่งหมายถึงการผลิต การแปรรูป การค้าและการบริการที่มีได้หวังผลกำไรเพียง อย่างเดียวแต่ยังตระหนักถึงความพอใจที่แม้จะได้เงินเพียงเล็กน้อย แต่ตนเองครอบครัวและชุมชน ดำรงอยู่อย่างรู้จักสามัคคีและอาจใช้ชื่อเรียกเป็นอย่างอื่น เช่น เศรษฐกิจพอเพียง เศรษฐกิจพื้นฐาน ซึ่งมีลักษณะสำคัญ คือ เป็นเศรษฐกิจสำหรับคนทั้งมวลเป็นการสร้างทุนทางสังคม และเป็นพื้นฐาน ของการพัฒนาทุกชนิด มีพื้นฐานอยู่ที่ความเข้มแข็งของชุมชน มีความเป็นบูรณาการ คือ ไม่ใช่เรื่อง เศรษฐกิจโดด ๆ แต่เชื่อมโยงกับสังคม วัฒนธรรมสิ่งแวดล้อมเข้าด้วยกัน และอยู่บนพื้นฐานความ เข้มแข็งของตนเอง เช่น การเกษตร การดำเนินกิจกรรมของเศรษฐกิจชุมชนจะเน้นในเรื่องของ ความร่วมมือมากกว่าการแข่งขัน จึงเป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่เน้นความสัมพันธ์ในท้องถิ่น เพื่อ เป็นฐานในการพัฒนาอย่างยั่งยืนในระยะยาว ซึ่งสามารถบรรลุเป้าหมายการพัฒนาทั้ง 2 ด้าน คือ ทั้งการพัฒนาเศรษฐกิจส่วนบุคคลและการพัฒนาชุมชนไปพร้อม ๆ กัน ซึ่งแตกต่างจากแนวคิดของ ระบบเศรษฐกิจแบบเสรีโดยทั่วไปที่เน้นการแข่งขันและผลตอบแทนสูงสุดส่วนบุคคลเป็นสำคัญ นอกจากนี้การมุ่งพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน ยังมีจุดแข็งที่เป็นปัจจัยที่เอื้ออำนวยต่อการประสบความสำเร็จในการพัฒนา 4 ด้าน คือ 1) คนในชุมชนท้องถิ่นจะมีจิตสำนึกร่วมกัน 2) มีความเอื้อ ออาทรและให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน 3) การมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและกลุ่มบุคคล เป็นไปตามธรรมชาติและด้วยความสมัครใจ 4) การบริหารจัดการง่ายกว่าเพราะเริ่มจากพื้นที่ชุมชน ที่มีคนไม่มากนัก การบริหารจัดการจึงง่ายกว่า และถ้าพื้นที่หนึ่งประสบความสำเร็จจะเกิดการ กระจายหลักการและแนวคิดออกไป อีกทั้งเศรษฐกิจชุมชนมีส่วนช่วยในการพัฒนาประเทศทั้งใน ด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ในหลายๆ ด้าน คือ 1) เปิดโอกาสให้มีการประกอบการ เป็น ช่องทางและโอกาสให้มีการประกอบการในชุมชนที่มีความสามารถ มีความคิดริเริ่ม มีความคิด สร้างสรรค์และต้องการหาประสบการณ์ รวมถึงโอกาสพิสูจน์ความสามารถในการดำเนินการได้

ทั้งนี้ เพราะใช้ทุนน้อย เน้นการสร้างงาน และความร่วมมือในท้องถิ่นเป็นสำคัญ ถ้ากิจการประสบความสำเร็จจะสามารถขยายไปสู่การประกอบการใหญ่ได้ 2) ก่อให้เกิดการจ้างงานในชุมชน มีรายได้เพิ่มขึ้นและลดปัญหาการว่างงาน พัฒนาฝีมือแรงงาน เพราะมีส่วนร่วมเป็นเจ้าของกิจการ จึงมีโอกาสดึงทักษะความสามารถในการทำงานได้ตามที่ต้องการ 3) เป็นฐานให้กับการพัฒนาเศรษฐกิจในระดับมหภาค ทั้งในด้านการเป็นแหล่งวัตถุดิบ ตลอดจนการรับช่วงการผลิตชิ้นส่วนต่าง ๆ การฝึกประสบการณ์ การยกระดับฝีมือแรงงาน และทักษะต่าง ๆ ที่จำเป็นในการประกอบการให้สูงขึ้น 4) สร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน เพราะจะเกิดการกระจายอำนาจทางเศรษฐกิจไปยังชุมชนต่าง ๆ ไม่กระจุกตัวอยู่เฉพาะในเขตเมือง ชุมชนเองจะมีความเข้มแข็ง และสามารถพึ่งตนเองได้มากยิ่งขึ้น 5) ลดปัญหาสังคม เพราะประชาชนมีรายได้ มีงานทำ มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น จึงเกิดจิตสำนึกที่ดี รับผิดชอบต่อความเป็นเจ้าของ และรับผิดชอบต่อชุมชนมากขึ้น ปัญหาสังคม และความรุนแรงต่าง ๆ ในสังคมจึงลดลงได้ (Phongphit, S., 2003)

ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาประเทศไทยยังคงมีปัญหาเชิงโครงสร้างของระบบเศรษฐกิจ สังคม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และการบริหารจัดการประเทศที่ยังคงขาดสมดุล การพัฒนาจึงยังไม่สอดคล้องเป็นไปตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเท่าที่ควร เศรษฐกิจของประเทศยังพึ่งพาภายนอกและไม่เข้มแข็งพอที่จะเป็นภูมิคุ้มกันต่อภาวะความผันผวนจากกระแสโลกาภิวัตน์ และยังคงมีปัญหาความเหลื่อมล้ำของการกระจายรายได้และผลประโยชน์ดังกล่าว ประกอบกับรัฐบาลมีแนวนโยบายปรับปรุงรูปแบบการปกครองส่วนท้องถิ่นให้มีความเป็นประชาธิปไตย มีความเหมาะสมและสอดคล้องกับสถานการณ์ในปัจจุบัน แต่ปัญหาที่หนักหนาสาหัสของชุมชนบ้านกกแดงในวันนี้ คือ ปัญหาหนี้สิน หลายครอบครัวในชุมชนเป็นหนี้ ธ.ก.ส. เป็นหนี้กู้ที่กู้พ่อค้า นายทุน คนมีเงินในหมู่บ้าน หรือผู้ที่ตลาดดอกเบี้ยสูงๆ และเป็นหนี้เงินที่ไปกู้ไปยืมจากกลุ่มออมทรัพย์และกองทุนต่าง ๆ ซึ่งส่วนใหญ่กู้ไปใช้จ่ายในครอบครัว ซื้อมือถือกิน หรือซื้อข้าวของเครื่องใช้ที่จำเป็นและไม่จำเป็น อาทิ ซื้อเหล้า ซื้อหวย หรือนำไปเล่นการพนัน บางส่วนนำไปจ่ายดอกเบี้ยเงินกู้นอกระบบ และหนี้สินที่เพิ่มขึ้นจากการกระตุ้นการบริโภคของสังคมทุนนิยม อีกทั้งวิธีการซื้อข้าวของเครื่องใช้ต่างๆ ง่ายขึ้น ทำให้เกิดการเพิ่มพูนหนี้สินในชนบท วงจรชีวิต วงจรหนี้สิน มีลักษณะคล้ายวัวพันหลักที่กินหญ้าจนเพลินแล้วเดินไปรอบ ๆ หลัก รอบแล้วรอบเล่า จนขยับไปไหนอีกไม่ได้ เชือกรัดคอหายใจไม่ออก ถ้าไม่ถอยก็ตาย (Phongphit, S., 2003) กล่าวไว้ว่า เศรษฐกิจชุมชนมีพลังของชุมชนสามารถแก้ปัญหาวงจรหนี้สินได้ด้วยระบบเศรษฐกิจชุมชนเกิดจากความคิดและความตั้งใจที่จะ “จัดระเบียบ” การกิน การอยู่ การทำงานของชุมชนใหม่ จัดการโดยการทำกินเอง ใช้เองในส่วนที่ทำได้ เชื่อมโยงกิจกรรมทางเศรษฐกิจให้สัมพันธ์กันแบบเกื้อกูลอย่างน้อยในสี่ห้าอย่าง คือ ข้าว อาหาร สมุนไพร ของใช้ และปุ๋ย ถ้าหากจัดการแบบเชื่อมโยงหรือเกื้อกูลจะเกิด

กิจกรรมอื่น ๆ ตามมาอีกมากมาย ทำให้เกิดโรงสีข้าว ปลายข้าว รำ แกลบ อ้อย มัน อาหารสัตว์ แก๊สชีวภาพ เชิงหมู พันธุ์ไม้ น้ำผลไม้ ไวน์ เหล้า ยาสมุนไพร แชมพู น้ำยาล้างจาน สบู่ น้ำยาล้างจาน น้ำปลา ปลาร้า ผงชูรส และอื่น ๆ ซึ่งแล้วแต่ของแต่ละชุมชน อยากรจะทำเพื่อตอบสนองความต้องการของตนเอง ของเครือข่ายในท้องถิ่นเป็นหลัก ไม่ได้เอาตลาดใหญ่เป็นเป้าหมาย ซึ่งการเชื่อมโยงระหว่างกิจกรรมทางเศรษฐกิจเหล่านี้ก่อให้เกิดผลทวีคูณ เพราะเป็นกิจกรรมที่เสริมกัน ไม่ใช่แยกจากกัน หลายกิจกรรมเกิดขึ้นใหม่เพื่อเสริมกิจกรรมเดิม เช่น ปลุกมันสำปะหลัง ปลุกข้าวโพด ปลุกถั่วเพื่อทำอาหารสัตว์ เลี้ยงหมู เลี้ยงไก่ ปลุกอ้อยไว้ทำน้ำอ้อย น้ำตาลทรายแดง เป็นอาหารสุขภาพในชุมชน และเอาไปทำปุ๋ยชีวภาพ โดยที่การวางแผนการผลิตและบริโภคไปพร้อมกัน เช่นนี้ทำให้ไม่มีอะไรเหลืออะไรขาด เป็นระบบเศรษฐกิจพอเพียง คือ พอดีไม่เหลือไม่ขาด

บ้านกกแดง ตำบลกกแดง อำเภอนิคมน้ำอ้อย จังหวัดมุกดาหาร มีจำนวนครัวเรือน 200 ครัวเรือน ประชากร 592 คน ชาย 311 คน หญิง 381 คน อาชีพหลัก ทำไร่ /ทำนา จำนวน 200 ครัวเรือน รับราชการ จำนวน 6 ครัวเรือน ค้าขาย จำนวน 6 ครัวเรือน รับจ้าง จำนวน 20 ครัวเรือน ครัวเรือนมีรายได้เฉลี่ยมากกว่า 100,000 บาท/ครัวเรือน/ปี จำนวน 150 ครัวเรือน ครัวเรือนมีรายได้เฉลี่ยต่ำกว่า 100,000 บาท/ครัวเรือน/ปี จำนวน 50 ครัวเรือน รายได้เฉลี่ยของประชากร (ตามเกณฑ์ จปฐ. ปี 2560) 30,000 บาท/คน/ปี (Ban Kok Daeng Community Plan, 2016: 5) บ้านกกแดงเป็นอีกหนึ่งหมู่บ้านหนึ่งของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นหนี้สิน ที่ทำกินไม่เพียงพอ ที่ทำกินส่วนใหญ่แห้งแล้ง และประชากรบางคนตกอยู่ภายใต้การใช้ชีวิตที่ฟุ่มเฟือย ไร้ทิศทางในการประกอบสัมมาชีพ รายได้ต่ำ รสนิยมสูง ตัดสินภัยบริโภคค่านิยมที่ไหลบ่าเข้าสู่ชุมชนบ้านกกแดง จากการใช้วิถีชีวิตได้ลงเก็บรวบรวมข้อมูลในเบื้องต้น พบว่าประชาชนในหมู่บ้านกกแดงนี้มีปัญหาในการดำรงชีวิตหลายประการ เช่น พื้นที่นาส่วนใหญ่ขาดแหล่งน้ำทำการเกษตร ผลิตเพียงอย่างเดียว ไม่มีงานทำนอกฤดูทำนา รายได้ไม่เพียงพอกับรายจ่าย ขาดแหล่งอาหาร แหล่งทำมาหากิน ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองโดยจะพัฒนาชุมชนของบ้านกกแดง โดยเน้นด้านการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อพึ่งตนเองให้ได้มากที่สุด นั่นคือระยะแรกจะมุ่งเน้นการ ลดรายจ่าย ด้วยกิจกรรม โครงการต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการลดรายจ่ายจากการซื้ออาหารในชีวิตประจำวัน คือ ปลุกพืชและเลี้ยงสัตว์ที่ครอบครัวตนเองกินและเคยซื้อเป็นประจำจากร้านค้า เพื่อหยุดรายจ่ายที่ไม่จำเป็น จนก้าวหน้าไปสู่เหลือกินแล้วเอาไปขาย ซึ่งจะเป็นการทดลองใช้และประเมินผลรูปแบบการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองที่ผู้วิจัยและสมาชิกในชุมชนบ้านกกแดงร่วมกันสร้างขึ้น เพื่อแก้ไขปัญหาด้านเศรษฐกิจซึ่งเป็นปัญหาที่สำคัญของชุมชนนี้ มีการติดตามประเมินผลการพัฒนาร่วมกันของสมาชิกในชุมชน เพื่อเป็นแนวทางในการส่งเสริมให้สมาชิกในชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้และสามารถดำเนินการต่อไปได้อย่างมั่นคงและยั่งยืน ฉะนั้น

การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองจึงเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชนของบ้านกนกแดงให้มุ่งไปสู่ความสุขที่เกิดจากความสมดุล ความพอประมาณอย่างมีเหตุผลและมีภูมิคุ้มกันที่ดี สามารถพึ่งตนเองได้ โดยใช้กระบวนการเรียนรู้และการจัดการความรู้ร่วมกันของสมาชิกในชุมชน ด้วยทุนทางทรัพยากรและศักยภาพของชุมชนมีการผลิตเพื่อเลี้ยงตนเองอย่างเพียงพอ พึ่งพาตนเองได้ มีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันทั้งภายในและภายนอกชุมชน บนพื้นฐานการเคารพความหลากหลายทางวัฒนธรรม นำสู่การมีส่วนร่วม การอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ดังนั้น การวิจัยครั้งนี้จึงเป็นกระบวนการที่สำคัญยิ่งในการพัฒนาคนให้มีคุณภาพ มีความสามารถที่จะปรับตัวและดำรงชีวิตอยู่ในโลกได้อย่างมีความสุข อันจะส่งผลต่อการพัฒนาประเทศในภาพรวม ทั้งทางตรงและอ้อม

ดังนั้นผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาให้ได้องค์ความรู้ที่สอดคล้องกับทิศทางของการพัฒนาประเทศ จึงทำการศึกษาวิจัย เรื่อง “รูปแบบการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองของบ้านกนกแดง ตำบลกนกแดง อำเภอนิคมน้ำอ้อย จังหวัดมุกดาหาร” เพื่อจะสร้างรูปแบบการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง โดยทำการทดลองและประเมินผลรูปแบบการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองของบ้านกนกแดง เพื่อค้นหารูปแบบการพัฒนาที่เหมาะสมในการเป็นต้นแบบ หรือเป็นแนวทางการส่งเสริมให้ประชาชนมีการพัฒนาตนเองอย่างยั่งยืน สามารถพึ่งพาตนเองได้ในทางเศรษฐกิจที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตประจำวัน การซื้อสิ่งอุปโภคบริโภค ลดรายจ่าย ลดการพึ่งพาสินค้าที่จำเป็นในการดำรงชีวิตประจำวันจากภายนอกชุมชน ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อครอบครัว ชุมชน และประเทศชาติต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันปัญหาและความต้องการในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง บ้านกนกแดง ตำบลกนกแดง อำเภอนิคมน้ำอ้อย จังหวัดมุกดาหาร
2. เพื่อสร้างรูปแบบการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง บ้านกนกแดง ตำบลกนกแดง อำเภอนิคมน้ำอ้อย จังหวัดมุกดาหาร
3. เพื่อทดลองใช้และประเมินผลรูปแบบการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง บ้านกนกแดง ตำบลกนกแดง อำเภอนิคมน้ำอ้อย จังหวัดมุกดาหาร

สมมติฐานของการวิจัย

หลังจากการทดลองใช้รูปแบบการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนเพื่อการพึ่งตนเองบ้านกนกแดง ตำบลกนกแดง อำเภอนิคมน้ำอ้อย จังหวัดมุกดาหาร ทำให้รายจ่ายครัวเรือนลดลง

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) เกี่ยวกับรูปแบบการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองบ้านกกแดง ตำบลกกแดง อำเภอนิคมน้ำ สร้อย จังหวัดมุกดาหาร ซึ่งผู้วิจัยได้แบ่งขั้นตอนการศึกษาออกเป็น 3 ระยะดังนี้

ระยะที่ 1 ระยะเตรียมการ เพื่อให้เกิดความสัมพันธ์ที่ระหว่างผู้วิจัย ผู้นำชุมชน หัวหน้าครัวเรือน และเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานภาคีต่างๆ โดยมีรายละเอียดของกิจกรรมที่ดำเนินการดังนี้

กิจกรรมที่ 1 การสร้างสัมพันธ์กับชุมชน (Build-up Rapport) ซึ่งผู้วิจัยลงพื้นที่เพื่อ พบปะกับบุคคลต่างๆ ในชุมชนที่มีส่วนสำคัญและเกี่ยวข้องกับการดำเนินงานวิจัยหรือประชาชนที่ เป็นกลุ่มเป้าหมายของการวิจัย พูดคุยแนะนำตัวเองเพื่อให้ทุกฝ่ายได้ทราบถึงเป้าหมายและความ ต้องการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในกิจกรรมการวิจัย อันจะช่วยให้ชาวบ้านเกิดความไว้วางใจ และนำชาวบ้านไปทัศนศึกษาดูงานบ้านดอนมัน จ.มหาสารคาม ที่ได้รับรางวัลชนะเลิศด้านการ พัฒนาตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงระดับประเทศ เพื่อสร้างความมั่นใจแก่ชาวบ้านว่าแนวทางการ พัฒนาดังกล่าวนี้มีความเป็นไปได้จริง

กิจกรรมที่ 2 การสำรวจและการศึกษาชุมชน (Surveying and Studying Community) เป็นขั้นตอนการศึกษาข้อมูล ลักษณะทางกายภาพและแหล่งทรัพยากรต่างๆ ภายในชุมชน รวมถึง การศึกษาข้อมูลพื้นฐานด้านประชากร สังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม การเมืองและสิ่งแวดล้อม ซึ่งผู้วิจัย ใช้แบบสัมภาษณ์ การสังเกต การจดบันทึก และถ่ายภาพสถานที่ต่างๆ ประกอบกับการศึกษาข้อมูล จากเอกสารหลักฐานจากหน่วยราชการหรือองค์กรพัฒนาที่เกี่ยวข้อง

กิจกรรมที่ 3 การเตรียมคนและเครือข่ายความร่วมมือ กิจกรรมนี้มุ่งเน้นให้เกิดความ พร้อมในการดำเนินการวิจัย เช่น การเตรียมคนในชุมชน เป็นการเตรียมความพร้อมให้กับชาวบ้าน เพื่อเป็นแกนนำในการดำเนินงานวิจัย

กลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ หัวหน้าครัวเรือนในหมู่บ้านกกแดง ตำบลกกแดง อำเภอนิคมน้ำ สร้อย จังหวัดมุกดาหาร

การสร้างเครื่องมือและการหาคุณภาพเครื่องมือวิจัย เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวม ข้อมูลเป็นแนวคำถาม เพื่อการสัมภาษณ์ เพื่อสำรวจและศึกษาชุมชน ผู้วิจัยได้สร้างเครื่องมือขึ้น ตามขั้นตอนดังนี้

1. ประมวลเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสำรวจและศึกษาชุมชน
2. กำหนดและเขียนแนวคำถามและนิยามคำศัพท์ในเชิงปฏิบัติการตามกรอบแนวคิด
3. สร้างแนวคำถามเพื่อการสัมภาษณ์ ในเรื่องบริบทชุมชน สภาพปัจจุบัน ปัญหา และ ความต้องการในการพัฒนาชุมชนให้สามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน ตรวจสอบประเด็นต่างๆ

ตลอดจนความถูกต้องด้านภาษาและนำมาปรับปรุงเป็นแนวคำถามสำหรับการสัมภาษณ์ฉบับสมบูรณ์

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ด้วยตนเอง
5. เก็บรวบรวมข้อมูลพร้อมตรวจสอบความถูกต้องและความสมบูรณ์ของแนวคำถาม

ระยะที่ 2 ระยะดำเนินการวิจัย (Research Phase) ประกอบด้วยกิจกรรมที่สำคัญดังนี้

กิจกรรมที่ 1 การศึกษาและวิเคราะห์ปัญหาชุมชน (Problem Identification and Diagnosis) เน้นการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากระยะที่ 1 และการให้การศึกษากับชุมชน โดยการอภิปรายและถกปัญหา (Dialogue) เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับชาวบ้านทั้งในระดับบุคคลและกลุ่ม เพื่อประเมินปัญหาและความต้องการของชุมชน (Needs Assessment) พร้อมกับการประเมินความเป็นไปได้ด้านทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนและกำหนดแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองบ้านกอกแดง ตำบลกอกแดง อำเภอนิคมน้ำอ้อย จังหวัดมุกดาหาร

กิจกรรมที่ 2 การพิจารณาความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของรูปแบบ กิจกรรมแผนงาน โครงการที่จะนำมาพัฒนาชุมชน (Project Appraisal and Identification) หลังจากการวิเคราะห์ปัญหาชุมชนแล้ว หัวหน้าครัวเรือนและผู้วิจัยร่วมกันประเมินความต้องการของชุมชนและหาแนวทางแก้ไข ซึ่งแนวทางแก้ไขมีหลายทางเลือก หัวหน้าครัวเรือนและผู้วิจัยร่วมกันตัดสินใจว่าแนวทางแก้ไขวิธีใดเหมาะสมกับชุมชนหรือมีความเป็นไปได้มากที่สุด ซึ่งในขั้นตอนนี้หัวหน้าครัวเรือนเป็นผู้มีบทบาทในการกำหนดกิจกรรมการพัฒนาที่จะดำเนินการในขั้นต่อไปว่าจะนำกิจกรรมการพัฒนาอะไรบ้างมาดำเนินการ หรือปฏิบัติ เพื่อที่จะทำให้ชุมชน ครัวเรือนสามารถได้รับผลโดยตรง และพึ่งตนเองได้ เช่น เลี้ยงกบ เลี้ยงปลา หรือ ปลูกพืชชนิดใดบ้าง เป็นต้น

กิจกรรมที่ 3 กำหนดกิจกรรม/แผนงาน/โครงการในแนวทางการพัฒนา กิจกรรมในขั้นนี้เป็นกระบวนการตัดสินใจร่วมกันเพื่อคัดเลือกกิจกรรมที่กำหนดร่วมกันในกิจกรรมที่ 2 ว่าจะต้องดำเนินการกิจกรรมใดบ้างเพื่อแก้ไขปัญหาชุมชนให้สามารถพึ่งพาตนเองได้ จะร่วมกันทำในกิจกรรมใด จะแยกกันทำในกิจกรรมใด จะขอร้องหรือบังคับให้ทุกครัวเรือนต้องทำอะไรบ้าง และบางกิจกรรมอาจจะเป็นทางเลือกเพิ่มเติมให้ครัวเรือนตัดสินใจเองไม่บังคับ เช่น กิจกรรมที่บังคับคือทุกครัวเรือนต้องปลูกมะละกอ พริก ตะไคร้ ย่านาง มะเขือ พืชผักสวนครัว เลี้ยงกบ เลี้ยงปลา เลี้ยงจิ้งหรีด เลี้ยงไก่ เลี้ยงเป็ด เพาะเห็ด เป็นต้น ส่วนกิจกรรมการพัฒนาที่เป็นทางเลือกเพิ่มเติมไม่บังคับ เช่น เลี้ยงวัว เลี้ยงควาย เป็นต้น ในการวิจัยระยะที่ 3 ต่อไป

กลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ หัวหน้าครัวเรือนในบ้านกกแดง ตำบลกกแดง อำเภอนิคมน้ำ
สร้อย จังหวัดมุกดาหาร จำนวน 30 ครอบครัว

ระยะที่ 3 ระยะทดลอง ติดตามและประเมินผล (Monitoring and Evaluation Phase)

เป็นขั้นตอนที่หัวหน้าครัวเรือน ผู้วิจัยร่วมกันดำเนินการ ปฏิบัติงานตามแผนงาน/กิจกรรม/
โครงการต่างๆ ที่ร่วมกันสร้างขึ้นในระยะที่ 2 ของการวิจัย ติดตาม ตรวจสอบทุกกิจกรรมที่เป็น
แผนงานการวิจัยว่าครบถ้วนและถูกต้องหรือไม่ และจัดเวทีชาวบ้านเพื่อนำเสนอและสรุป
ผลการวิจัย เพื่อเรียนรู้ร่วมกันระหว่างคณะผู้วิจัยกับชุมชน รวมทั้งการสรุปบทเรียน/ถอดบทเรียน/
ถอดองค์ความรู้ (Lesson Learn) ด้วยวิธีการ AAR (After Action Review: ทำทันทีหลังเสร็จสิ้น
แต่ละกิจกรรมทุกสัปดาห์) และ วิธีการ Retrospect (ทำหลังจากเสร็จสิ้นกิจกรรมทุกอย่างแล้ว) ซึ่ง
จะช่วยให้เกิดการพัฒนาระบบการเรียนรู้ กระบวนการทำงาน แก้ไขจุดอ่อนที่เคยเกิดขึ้น เพื่อจะ
ได้ไม่ต้องทำผิดซ้ำอีกในครั้งต่อไป

กลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ หัวหน้าครัวเรือนในหมู่บ้านกกแดง ตำบลกกแดง อำเภอนิคมน้ำ
สร้อย จังหวัดมุกดาหารที่สมัครใจเข้าร่วมโครงการและสามารถเข้าร่วมทุกกิจกรรมตลอดโครงการ
จำนวน 30 ครอบครัว

แบบแผนการทดลองในระยะที่ 3 การทดลองครั้งนี้ใช้รูปแบบหนึ่งกลุ่ม วัดก่อนและวัดหลังการ
ทดลอง

O_1	X	O_2	กลุ่มทดลอง
-------	---	-------	------------

เมื่อ O_1 แทนการประเมินก่อนการใช้รูปแบบการพัฒนาฯ

X แทนรูปแบบการพัฒนาฯ

O_2 แทนการประเมินหลังการใช้รูปแบบการพัฒนาฯ

สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล (1) สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) ได้แก่
ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (2) สถิติเชิงอ้างอิง (Inferential Statistics)
ได้แก่ การทดสอบเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยรายจ่ายก่อน และหลังการใช้รูปแบบการพัฒนา โดยใช้ t -
test (Dependent Sample)

ผลการวิจัย

1. บ้านกกแดง ตำบลกกแดง อำเภอนิคมน้ำอ้อม จังหวัดมุกดาหาร มี 200 ครัวเรือน ประชากร 592 คน ชาย 311 คน หญิง 281 คน อาชีพหลักคือ การทำนา รายได้เฉลี่ย 23,000 บาท ต่อครัวเรือนต่อปี ปัญหาที่พบ คือ 1) ขาดความรู้ในการประกอบอาชีพและขาดการสนับสนุนอาชีพเสริมจากหน่วยงานภาครัฐ 2) ขาดการฝึกอบรวมอาชีพเสริม 3) มีภัยแล้งทุกปี ทำให้ขาดน้ำเพื่อทำการเกษตรในหน้าแล้ง 4) ขาดทุนหมุนเวียน ชุมชนต้องการเรียนรู้แนวทางการดำเนินชีวิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ โดยมีความต้องการในกิจกรรมเพื่อพัฒนา ดังนี้ 1) การทัศนศึกษาดูงานจากชุมชนต้นแบบ 2) การปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ 3) การเลี้ยงปลาจุก 4) การเลี้ยงกบ 5) การเลี้ยงไก่พื้นเมือง 6) การเพาะเห็ดนางฟ้า และ 7) การเลี้ยงเป็ด

2. รูปแบบการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองบ้านกกแดง หรือ กิจกรรมด้านเศรษฐกิจพอเพียงที่จะนำมาใช้ปฏิบัติจริงเพื่อลดค่าใช้จ่าย และเพิ่มรายได้ให้แก่ครัวเรือน เรียงลำดับกิจกรรมตามความเหมาะสมของกิจกรรม จากมากไปหาน้อย ประกอบด้วย 1) การทัศนศึกษาดูงานจากชุมชนต้นแบบ 2) การปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ 3) การเลี้ยงปลาจุก 4) การเลี้ยงไก่พื้นเมือง 5) การเพาะเห็ดนางฟ้า

3. ผลการทดลองนำแนวทางการพัฒนาไปปฏิบัติ พบว่า ก่อนและหลังการดำเนินงานตามรูปแบบการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองบ้านกกแดง ตำบลกกแดง อำเภอนิคมน้ำอ้อม จังหวัดมุกดาหาร รายจ่ายครัวเรือนแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ.05 โดย รายจ่ายครัวเรือนลดลง ซึ่งสรุปได้ว่ารูปแบบการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองบ้านกกแดง ตำบลกกแดง อำเภอนิคมน้ำอ้อม จังหวัดมุกดาหาร ทำให้รายจ่ายครัวเรือนลดลง

จากการดำเนินการวิจัยทั้ง 3 ระยะ สามารถสรุปรูปแบบการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองบ้านกกแดง ได้เป็น 5 ขั้นตอนดังนี้ 1) สร้างความสัมพันธ์กับชุมชน ทำความเข้าใจชักชวนคนเข้าร่วมโครงการพัฒนา 2) นำผู้สนใจไปทัศนศึกษาดูงานหมู่บ้านต้นแบบที่ประสบความสำเร็จ 3) ศึกษาสภาพปัจจุบันปัญหาและความต้องการของชุมชน 4) ร่วมกันวิเคราะห์ความต้องการที่มีความเหมาะสม และมีความเป็นไปได้ แล้วร่วมกันเลือกสรรกิจกรรมที่จะนำไปปฏิบัติ 5) ลงมือปฏิบัติกิจกรรมการพัฒนาตามที่ตกลงกันได้

อภิปรายผล

ผลการสร้างรูปแบบการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง แบ่งเป็น 5 ขั้นตอน ได้แก่ 1) สร้างความสัมพันธ์กับชุมชน ทำความเข้าใจชักชวนคนเข้าร่วมโครงการพัฒนา 2) นำผู้สนใจไปทัศนศึกษาดูงานหมู่บ้านต้นแบบที่ประสบความสำเร็จ 3) ศึกษาสภาพปัจจุบันปัญหาและความต้องการของ

ชุมชน 4) ร่วมกันวิเคราะห์ความต้องการที่มีความเหมาะสม และมีความเป็นไปได้ แล้วร่วมกันเลือกสรรกิจกรรมที่จะนำไปปฏิบัติ 5) ลงมือปฏิบัติกิจกรรมการพัฒนาตามที่ตกลงกันไว้ ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ (Phoowana, K., 2011) ที่พบว่า รูปแบบการพัฒนาหมู่บ้านอยู่ดีมีสุขมีการดำเนินงาน 6 ขั้นตอน คือ 1) สำรวจปัญหาและความต้องการของชุมชน 2) จัดทำแผนการเรียนรู้ 3) จัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้แต่ละกิจกรรม และสรุปทบทเรียน 4) การทบทวนแผนการดำเนินงานเพื่อให้เกิดองค์ความรู้ที่ชัดเจน 5) นำไปสู่การเรียนรู้เพื่อพัฒนา และ 6) ยกองค์ความรู้ไปสู่การแก้ปัญหาและความสนใจของกลุ่มองค์กร และสอดคล้องกับผลการวิจัยของ (Lapchit, S., 2009) ที่พบว่า การจัดกระบวนการเรียนรู้สู่การเป็นสังคมพึ่งตนเองมีกระบวนการทำงาน 9 ขั้นตอน คือ 1) ครู กศน. เตรียมการก่อนเข้าชุมชน 2) จัดเวที 3) ศึกษาทางเลือกร่วมกับชุมชน 4) จัดทำแผนการเรียนรู้แบบบูรณาการ 5) เรียนรู้ตามกำหนด 6) ประเมินผลการเรียน 7) ปรับปรุงแก้ไขคุณภาพการเรียน 8) สรุปผลการดำเนินงานหรือข้อค้นพบ และ 9) เผยแพร่ผลงาน โดยรวมแล้วขั้นตอนต่าง ๆ ในรูปแบบการพัฒนาที่ได้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้จะคล้ายคลึงกับนักวิจัยหลายคนที่กำลังกล่าวมา แต่ก็มีส่วนที่เสริมเข้ามา ได้แก่ ขั้นที่ 2 ที่นำผู้สนใจไปทัศนศึกษาดูงานหมู่บ้านต้นแบบที่ประสบความสำเร็จ ซึ่งจำเป็นมาก เพราะจะทำให้ผู้สนใจเกิดความเข้าใจอย่างลึกซึ้งซึ่งมากกว่าการบรรยายโดยวิทยากร ทำให้ผู้สนใจมองเห็นตัวอย่างที่ประสบความสำเร็จ มองเห็นแนวทางการดำเนินงานได้ ทะลุปรุโปร่งจนสามารถที่จะนำมาเป็นแบบอย่างหรือนำมาประยุกต์ใช้ มองเห็นกิจกรรมที่จะเลียนแบบ มองเห็นพี่เลี้ยงที่จะช่วยให้คำปรึกษา มองเห็นแหล่งพ่อพันธุ์ แม่พันธุ์ ต้นพันธุ์ มองเห็นช่องทางการซื้อขายระบายสินค้า มองเห็นความผิดพลาดล้มเหลวที่หมู่บ้านต้นแบบทำมาก่อน การไปทัศนศึกษาดูงานในหมู่บ้านต้นแบบที่เหมาะสมจะสร้างกำลังใจที่ดีเยี่ยมให้แก่ผู้สนใจที่คิดจะเริ่มต้น และการส่งเสริมความเข้มแข็งและความกระตือรือร้นของการดำเนินงานด้วยการเชิญนักการเมืองระดับชาติ ระดับท้องถิ่น ข้าราชการระดับจังหวัด ระดับอำเภอ และอาจารย์มหาวิทยาลัยมาร่วมการถอดบทเรียนบ่อย ๆ ขั้นตอนนี้ก็เป็นอีกขั้นตอนที่สำคัญมาก ๆ เป็นการช่วยส่งเสริมความเข้มแข็งความกระตือรือร้นให้เกิดขึ้น และการที่มีการประชุม จัดเวที จัดการถอดบทเรียนเป็นระยะ ๆ โดยมีนักการเมือง ข้าราชการ อาจารย์มหาวิทยาลัยเข้าร่วมกิจกรรมบ่อย ๆ หรือเป็นระยะ ๆ ก็ช่วยให้ชุมชนเกิดความกระชุ่มกระชวย ดีอกดีใจที่เจ้านายหรือผู้หลักผู้ใหญ่ ข้าราชการให้ความสนใจ ยกย่องชื่นชม จะช่วยส่งเสริมกระตุ้นการพัฒนาได้ดีมาก โดยรายจ่ายครัวเรือนเป็นสิ่งจำเป็นมากในการดำรงชีวิตประจำวันของทุกครัวเรือน ตั้งแต่ต้นขึ้นมาต้องอาบน้ำ ล้างหน้า แปรงฟัน หุงหาอาหาร ออกไปทำงานในท้องไร่ท้องนา จนกระทั่งถึงอาหารเย็น สิ่งจำเป็นต่อการดำรงชีวิตประจำวันนั้นมีมากมายที่แต่ละครัวเรือนต้องใช้ อาทิ กะปิ น้ำปลา หอม กระเทียม ขิง ข่า ตะไคร้ ผักชนิดต่างๆ กบ ไก่ ปู ปลา ข้าวคั่ว พริกสด พริกแห้ง สนุ่ น้ำยาล้างจาน ซึ่งสิ่งต่างๆ

ที่กล่าวมานี้ มักได้มาโดยการใช้จ่ายเงินซื้อมาจากร้านค้าในหมู่บ้านเป็นหลัก ปีแล้วปีเล่าแทบทุกครัวเรือนก็ทำแบบนี้มาตลอด จนกลายเป็นวัฒนธรรม แนวคิดการพึ่งตนเองด้านอาหารตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 เป็นการลดรายจ่ายที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน ซึ่งมีทั้งรายจ่ายที่จำเป็นและไม่จำเป็น ซึ่งรายจ่ายที่เกิดขึ้นดังกล่าวนี้ จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องหาวิธีการทำให้รายจ่ายลดลง ซึ่งจะส่งผลถึงการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองอย่างยั่งยืน สอดคล้องกับงานวิจัยของ (Roengchaiyaphum, A., 2006) ที่ชาวบ้านนำความรู้และประสบการณ์ที่ได้จากกระบวนการเรียนรู้ไปปรับปรุงวิธีการดำเนินการพัฒนาอาชีพของตนเอง จนทำให้ลดรายจ่ายและเพิ่มรายได้ให้กับตนเองและครอบครัว ซึ่งหลังจากการทดลองรูปแบบการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองบ้านกกแดง ผู้เข้าร่วมโครงการลดรายจ่ายในการซื้อพืชผักสวนครัว พืชผลทางเกษตร และอาหารที่เกิดจากการเลี้ยงสัตว์ลงได้อย่างมีนัยสำคัญ นอกจากนั้นยังก่อให้เกิดรายได้ครัวเรือน ทำให้เกิดรายได้เพิ่มขึ้นในครัวเรือนจากการขายพืช และสัตว์ที่ผลิตเพื่อใช้บริโภค ในครัวเรือน เพราะเมื่อเหลือจากการบริโภคแล้ว ครัวเรือนก็ได้นำไปขายโดยมีประชาชนจากหมู่บ้านอื่นเข้ามาซื้อไปจำหน่ายต่ออีกทอดหนึ่ง ก่อให้เกิดรายได้แก่ครัวเรือน เช่น ขายมะละกอ พริก ผักต่างๆ มะเขือ ย่านาง กบ ไก่พื้นเมือง ปลาตุก เป็ด สอดคล้องกับผลการวิจัยของ (Roengchaiyaphum, A., 2006) ที่พบว่า ชาวบ้านนำความรู้และประสบการณ์ที่ได้จากกระบวนการเรียนรู้ไปปรับปรุงวิธีการดำเนินการพัฒนาอาชีพของตนเอง จนทำให้ลดรายจ่ายและเพิ่มรายได้ให้กับตนเองและครอบครัว สอดคล้องกับ (One Tambon One National Product Management Committee, 2004) แนวคิดเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ชุมชนและท้องถิ่น (OTOP) เป็นแนวคิดที่เน้นขบวนการสร้างรายได้จากผลิตภัณฑ์ในแต่ละหมู่บ้านหรือตำบล แนวคิดนี้สนับสนุนและส่งเสริมให้ขบวนการสร้างรายได้จากผลิตภัณฑ์ในแต่ละหมู่บ้านหรือตำบล แนวคิดนี้สนับสนุนและส่งเสริมให้ท้องถิ่นสามารถสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ (Product) โดยมีกิจกรรมการคิดค้นและพัฒนาผลิตภัณฑ์ทางการตลาด การผลิต การบริหารจัดการ และการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีทางการผลิตให้มีคุณภาพเป็นที่ยอมรับและต้องการของตลาดสากล โดยที่ท้องถิ่นจำเป็นต้องพึ่งตนเอง (Self-reliance) เป็นหลักแนวคิดที่ต้องการให้แต่ละหมู่บ้าน มีผลิตภัณฑ์ 1 ประเภท เป็นผลิตภัณฑ์ที่ใช้วัตถุดิบ ทรัพยากรท้องถิ่น ลดปัญหาการอพยพย้ายถิ่นไปสู่เมืองใหญ่ซึ่งถือว่าการสร้างเศรษฐกิจชุมชนให้เกิดขึ้นเป็นแนวคิดที่สอดคล้องกับการพัฒนา เศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว (Kongtanajaruanan, C., 2008) ที่พบว่า ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการดำเนินชีวิตตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกร คือ คนที่มีรายได้ครัวเรือนทั้งหมดต่อปีที่ต่ำมักจะเป็นผู้ที่มีปัญหาในด้านเศรษฐกิจจึงจำเป็นที่จะต้องดำเนินชีวิตและปฏิบัติตนตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อความอยู่รอดของครอบครัวหลังจากการทดลองรูปแบบการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน

พึ่งตนเองบ้านกกแดง ผู้เข้าร่วมโครงการมีรายได้จากการจำหน่ายผลิตผลทางการเกษตรและรายได้จากการเลี้ยงสัตว์ โดยเฉพาะพืชเพื่อการยังชีพ เป็นการปลูกพืชเพื่อบริโภคเองในครัวเรือนและเพื่อจำหน่ายที่สามารถทำให้เกิดรายได้ในการยังชีพ ตลอดจนการเลี้ยงสัตว์เพื่อการยังชีพ เป็นการเลี้ยงสัตว์เพื่อการบริโภคในการยังชีพ นอกจากเหลือกินเหลือใช้เอง ก็นำไปขายเพื่อให้เกิดรายได้เพิ่มขึ้นและลดรายจ่าย สอดคล้องกับ (Thongklongsai, T., 2009) ได้วิจัยเรื่อง การพัฒนาวิธีการเลี้ยงกบตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง พบว่า ก่อให้เกิดรายได้จากการขายกบ และลดรายจ่ายในการซื้ออาหาร นอกจากนั้นการเพาะเห็ดเพื่อการยังชีพ เป็นการเพาะเห็ดเพื่อการค้าบริโภคในครัวเรือนเพื่อการยังชีพ ส่วนที่เหลือ ก็นำไปขายเพื่อให้เกิดรายได้เพิ่มขึ้นและลดรายจ่าย สอดคล้องกับ (Jitman, C., 2009) ที่พบว่า การเพาะเห็ดทำให้เกิดรายได้ และลดรายจ่ายในครัวเรือนหลังจากการทดลองแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองบ้านกกแดง ผู้เข้าร่วมโครงการมีเห็ดในการทำอาหารได้เพื่อการยังชีพ โดยไม่ต้องซื้อจากร้านค้า และสามารถนำไปจำหน่ายเพิ่มรายได้ในครัวเรือนและเป็นการลดจำนวนสินค้าอุปโภคและบริโภคที่ซื้อจากร้านค้าลง เพื่อลดรายจ่ายในครัวเรือนให้สามารถพึ่งพาตนเองได้สอดคล้องกับงานวิจัยในครั้งนี้ที่พบว่าหลังจากการทดลองรูปแบบการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองบ้านกกแดง ผู้เข้าร่วมโครงการสามารถพึ่งพาตนเองได้มีพืชผัก ผลไม้ เห็ด กบ ปลา ไก่ เปิดทดแทนการซื้อ จากร้านค้า และสามารถ นำไปจำหน่ายเพิ่มรายได้ในครัวเรือน

ข้อเสนอแนะ

การนำข้อค้นพบจากการวิจัยครั้งนี้ไปใช้ประโยชน์ ผู้วิจัยเห็นว่ารูปแบบขั้นตอนการพัฒนาชุมชนที่มีผู้กล่าวไว้หลายคนดังกล่าวมาแล้วล้วนแต่มีความสอดคล้องกัน จึงขอเสนอแนะเฉพาะจุดเด่นที่ในการวิจัยครั้งนี้ค้นพบว่าเป็นเรื่องที่สำคัญมาก ๆ 2 เรื่องดังได้กล่าวไว้ในการอภิปรายผลคือ ขั้นตอนการทัศนศึกษาดูงาน และขั้นตอนการลงมือปฏิบัติที่จะต้องให้ความสำคัญกับการส่งเสริมความเข้มแข็ง ความกระตือรือร้น กระจุกกระจะช่วย ด้วยการจัดให้มีหมู่บ้านอื่นมาทัศนศึกษาดูงานบ่อย ๆ และให้มีการเมือง ข้าราชการ อาจารย์มหาวิทยาลัยมาร่วมกิจกรรมในหมู่บ้านบ่อย ๆ จะช่วยสร้างความภาคภูมิใจ สร้างความตื่นตัวอยู่ตลอดเวลา ทำให้การพัฒนามีความยั่งยืน

References

- Ban Kok Daeng Community Plan. (2016). *Ban Kok Daeng Community Plan, Kok Daeng Subdistrict, Nihom Kham Soi District, Mukdahan Province*. Mukdahan: Village Committee.
- Jitman, C. (2009). Efficacy of Bioextract on Mushroom Cultivation. Master's Thesis: Sukhothai Thammathirat Open University.
- Kongtanajaruanan, C. (2008). Lifestyle and quality of life regarding sufficiency economy philosophy of farmers in Nogmajab Village, Maefak Sub-district, San Sai District, Chiang Mai Province. Master's Thesis: Chiang Mai University.
- Lapchit, S. (2009). *An action research on the design and development of an integrated learning management system for basic people in the Surin way for a self-reliant community society*. Surin: Office of Non-Formal and Informal Education, Surin Province.
- Office of the National Economic and Social Development Board. (2016). *National Economic and Social Development Plan No. 12 (2017-2021)*. [Online] <http://www.nesdb.go.th/Default.aspx?tabid=395>. [20 August 2016]
- One Tambon One National Product Management Committee. (2004). *Guide to the selection criteria for the best One Tambon One Thai Product (OTOP Product Champion), 2004*. Bangkok: Department of Community Development, Ministry of Interior.
- Phongphit, S. (2003). *Community Economic Life Plan*. Bangkok: Thai Wisdom Publishing House.
- Phoowana, K. (2011). *A development Model for the Well-being of Community: A Case Study of Ban Donmun, Kantarawichai District, Maha Sarakham Province*. Doctor of Philosophy Thesis: Maha Sarakham Rajabhat University.
- Roengchaiyaphum, A. (2006). *Catfish culture in cages*. Mae Hong Son: Na Bo Kham Sub-District Learning Center, Center for Non-formal Education and Informal Education, Mueang District, Mae Hong Son Province.
- Thongklongsai, T. (2009). The Development Project of Frog Culture Method with Sufficiency Economy Philosophy. Master's Thesis: Rajamangala University of Technology Isan, Kalasin Campus.